

«Мәдени мұра»

Мемлекеттік бағдарламасының кітап сериялары
Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті
Нұрсұлтан Назарбаевтың бастамасы бойынша
шығарылып отыр

**“Мәдени мұра”
Мемлекеттік бағдарламасын
іске асыру жөніндегі
қоғамдық кеңестің құрамы**

Әшімбаев М.С., *кеңес төрағасы*
Асқаров Ә.А., *жауапты хатшы*
Абдрахманов С.
Аяған Б.Ғ.
Әбусейітова М.Қ.
Әжіғали С.Е.
Әлімбаев Н.
Әуезов М.М.
Байпақов К.М.
Биекенов К.Ү.
Бұрханов К.Н.
Досжан А.Д.
Ертісбаев Е.Қ.
Есім Ғ.
Қасқабасов С.А.
Қошанов А.
Нысанбаев Ә.Н.
Салғара Қ.
Самашев З.
Сариева Р.Х.
Сейдімбек А.С.
Сұлтанов Қ.С.
Тұяқбаев Қ.Қ.
Түймебаев Ж.Қ.
Хұсайынов К.Ш.
Шаймерденов Е.

ӘДӘЛЕТ

ЖАЛПАҚАРАНА

20 томдық

РЕДАКЦИЯЛЫҚ БАС АЛҚА:

Қасқабасов С., *төрага*
Қорабай С., *төраганың орынбасары*
Егеубаева С.
Жолдасбеков М.
Жүсіпов Қ.
Келімбетов Н.
Қирабаев С.
Мағауин М.
Мұқанов М.

ТОМНЫҢ РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Егеубаева С.
Жармұхамедұлы М.
Қорабай С., *жауапты редактор*
Ісімақова А.

Томды баспаға дайындаған: Егеубаева С.

Сарапшы: Хамраев А., *филология ғылымдарының докторы*

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ АҚПАРАТ МИНИСТРЛІГІ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ

М.О.ӘУЕЗОВ АТЫНДАҒЫ ӘДЕБИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР ИНСТИТУТЫ

ӘДЕБИ ЖАДІСТЕР

4 - том

Махмұт Қашқари

ПҮРІК СӨЗДІТІ

Алматы

Алматы 2007

Қазақстан Республикасы
Мәдениет және ақпарат министрлігі
Ақпарат және мұрағат комитеті
017 “Әлеуметтік маңызды әдебиет түрлерін шығару” бағдарламасы

Томды басуға М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының
Ғылыми кеңесі ұсынған

Ө22 **Әдеби жәдігерлер.** Жиырма томдық.
4-т.: Махмұт Қашқари. Түрік сөздігі /Көне түркі тілінен аударып, алғы
сөзі мен түсініктерін жазған А.Қ.Егеубай. — Алматы: «Таймас» баспа
үйі, 2007. — 608 бет.

ISBN 9965–806–58–6

«Түрік тілдерінің жинағы (Түрік сөздігі)» — түрік дүниесінің әлемдік ғылым қазынасына қосқан ұлы мұрасы. Үш томдық бұл зерттеу еңбегі күллі түрік тілдерінің тұңғыш әрі аса терең мағыналы ғылыми сипаттамасы. Сахараның ұлы ғалымы, біртуар ойшылы, тіл зергері Махмұт Қашқари «Түрік тілдерінің жинағын» барлық түрік текті ұлыс, тайпаларды аралап жинап, зерттеп, талдап барып жазған. Күллі түрік елдерінің әдебиеті мен тілін салыстырмалы түрде зерделеп түзіп шыққан алғашқы энциклопедиялық кітап. Түрік тілінің тұңғыш та, әсте қайталанбайтын бірегей оқулығы.

XI ғасырдың бұл энциклопедиялық терең мазмұнды зерттеуі қазіргі түрік тектес ұлттардың ежелгі мәдениетінде қайта жаңғыру үрдісі жаңа бағыт алған тұста аса қажетті де пайдалы еңбек. Ана тіліміздің, туған әдебиетіміз бен мәдениетіміздің түп негіздері, төл заңдылықтары осы білікті зерттеу беттерінде жан-жақты көрініс тапқан.

Ә 4603020000–24 2007
00(05)–07

ББК 83.3

© Егеубаев А.Қ., 2007
© Әдебиет және өнер институты, 2007
© «Таймас» ЖШС, көркемдеу, 2007

ISBN 9965–806–58–6 (4-т.)
ISBN 9965–806–41–1

Барлық құқықтары қорғалған
Басылымның мүлкілік құқықтары
«Таймас» баспа үйіне тиесілі

РЕДАКЦИЯЛЫҚ БАС АЛҚАДАН

М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты Мемлекеттік «Мәдени мұра» шеңберінде жарық көретін «Әдеби жәдігерлер» атты жиырма томдық басылымды дайындап, жариялау жұмысын жалғастыруда.

Аталған басылымның басты мақсаты – халықтың ежелгі заманнан бергі жазба мұралары мен әдеби жәдігерлерін сол күйінде өзіне қайтару, түркі халықтарына ортақ ежелгі және орта ғасыр әдеби ескерткіштері мен XV-XIX ғасырлардағы ақындар шығармаларын неғұрлым толық жариялау.

Оқырманға ұсынылып отырған «Әдеби жәдігерлер» сериясының төртінші томын орта ғасырда өмір сүрген аса көрнекті түркі ғалымы Махмұт Қашқаридің «Түрік сөздігі» («Диуани лұғат-ит-түрк») еңбегінің осының алдындағы екінші және үшінші томдарда жарияланған бөліктерінің жалғасы құрайды.

М.Қашқаридың «Түрік сөздігінің» бұл томы бес бөлімнен тұрады. Барлық бөлімде толымды және толымсыз есімдер мен етістіктерге үлкен орын берілген. Түркі тілдерінің ішінде ең бай да ерекше грамматикалық категория етістікке жете көңіл бөлінген. Томда келтірілген түркі сөздері мына ретпен орналастырылған: әр бөлім зат есімдерді сипаттаумен басталады да, одан кейін етістіктермен жалғасады. Тиісті сөз таптарынан тұратын әр тараушада сөздер әріп белгілері санының екіден жетіге дейін өсуіне байланысты орналастырылған. Оның үстіне бастапқы жағында *хамза* дәйекшесімен басталатын сөздер келтіріледі.

М.Қашқари өз еңбегінде барлық дерлік грамматикалық категорияларға түсінік берген. Грамматикалық түрлерді салыстырған кезде ғалым түркі тілдерінің дербес морфологиялық ерекшеліктерін салыстырып, жеке немесе бірнеше тайпа тілдеріне ғана тән грамматикалық өзгешеліктерді атап өтеді. Белгілі бір тіл формасын қарастыра отырып, осы түрдің бастапқы қалпына назар аударады, оның өзгеріске ұшыраған ерекшеліктеріне талдау жасап, осы өзгеріс заңдылықтарын анықтайды.

Ғалым осы томда түркі тілдерінің ежелгі фонетикалық және грамматикалық ерекшеліктерін тарихи даму үрдісінде қарастырып, өз заманындағы түркі тілдерімен ұқсастығын немесе олардан өзгеше айырмашылығын айқындайды. «Сөздік» авторы тілдік факторларды салыстыру мақсатында мүмкіндігінше топтау тәсілін қолданып, ортақ ұқсас белгілер негізінде тайпалық тілдерді біріктіре сараптайды.

Томда сөздердің басым бөлігі нақты мысалдар негізінде түсіндіріліп дәлелденген. Бұл мақсатта түркі тілдес халықтарға ортақ макал-мәтелдер, дастандар, хикметтер, қанатты сөздер, өлең-жырлар, түркі ақындары шығармаларынан үзінділер кеңінен пайдаланылған. «Диуанда» келтірілген өлең шумақтары орта ғасырлардағы түркі халықтарының өмірі мен тұрмыс-салтынан мол мағлұмат береді. Мазмұны мен көркем-стистикалық ерекшеліктері жағынан құнды бұл өлеңдер олардың авторларының көркемдік ойлау деңгейінің жоғары дамығанын дәлелдейді. Өкінішке орай, М.Қашқари бүкіл «Сөздік» бойында өлең авторларының аты-жөнін атамайды. «Диуан» мәтіндерінде ғалымның жекелеген ақындар шығармаларын пайдаланғандығы немесе ауыз әдебиеті үлгілерін келтіргендігі туралы еш дерек жоқ. Себебі ғалым өлең шумақтарын мысал ретінде алған кезде «Жырда былай деп келген», «Бәйітте былай дейді», «Шәйір жырында былай деп жырға қосқан» деген сөздермен ғана шектелген, ал «Ақын жазған» деп еш айтпайды.

Соған қарамастан, М.Қашқари өзінің атақты еңбегін құрастырып жазған

кезде IX-XI ғасырларда өмір сүрген түркілер заманында кең тарап, руна, араб және басқа көне әріптермен таңбаланған жазба деректерді кеңінен пайдаланғаны сөзсіз.

«Диуани лұғат-ит-түрк» еңбегінің бұл томында дидактикалық және лирикалық сипаттағы өлеңдермен қатар көне түркі поэзиясының атақты кейіпкері – Алп Ер Тоңға – Афрасиабтың ерлігін жырлауға арналған тамаша өлең жолдары да келтірілген.

Сонымен бірге томда *муназар* түрінде қыс пен жаздың айтысын берген өлең шумақтары да бар. Осы айтылғанның барлығы ежелгі түркі поэзиясының жанрларға бай болып, көркемдік дамудың жоғары деңгейімен ерекшеленгендігін айғақтайды.

«Әдеби жәдігерлер» сериясының төртінші томы М.Қашқаридің «Түрік сөздігі» кітабының белгілі ақын, әдебиеттанушы-ғалым, филология ғылымдарының докторы, профессор Асқар Құрмашұлы Егеубаев (1950-2006) аударып шығарған басылым бойынша (М.Қашқари. Түрік сөздігі. Алматы, ХАНТ, 1998. 3-том.) дайындалды. А.Қ.Егеубаев сонымен бірге осы «Сөздікті» аудару барысында еңбектің кей беттерінің соңғы жағына ұғынықсыз сөздерге түсініктер жазған, осыған байланысты өз ой-тұжырымдарын келтіріп, сол сөздердің өзіндік аударма баламаларын ұсынған.

А.Қ.Егеубаев аударып дайындаған басылым еш өзгеріссіз, ғалымның өзі ұсынған ғылыми принциптері негізінде беріліп отыр.

Томның көлемі – 37 б.т.

ДУУДНУ
ДҮҒДП - УП -
ПҮРК

ሥነ ልቦና
የሥነ ልቦና ስራ

* Бұл жерде әріп алмасқандығы байқалмайды. Керісінше әріптің түсіп қалу заңдылығы аңғарылады. А.Е.

(Заманды дөріптеп былай деген: Замана оғын кезеніп атса, кім тура келген оқты токтатсын; Егер оқты тауға нысаналап атса таудың (өзінің де) қойнауы жыртылар).

يَسْتَلْدِي JASTALDY: ИАСТАЛДЫ: жасталды.

«يَسْتَلْدِي يَسْتَلْدِي» Jastuk jastaldy: Иастұқ иасталды - Жастық жасталды». «اِقْ اَمَجْمَا يَسْتَلْدِي» Оқ амашқа jastaldy: Оқ амашқа иасталды - Оқ нысанаға тиді». «يَسْتَلْمَاقُ - يَسْتَلْمَاقُ» Jastalur-jastalmaq: Иасталұр-иасталмақ – Жасталар-жасталмақ).

يَنْجَلْدِي JANSHYLDY: ИАНШЫЛДЫ: жаншылды.

«يَنْجَلْدِي يَنْجَلْدِي» Қағун jaпшылды: Қағун ианшылды - Қауын жаншылды». Қауын секілді нәрселердің мыжылып, жаншылуы осы сөзді қолдану арқылы білдіріледі. «يَنْجَلْمَاقُ - يَنْجَلْمَاقُ» Jaпшылу-jaпшылмақ: Ианшылар-ианшылмақ – Жаншылар-жаншылмақ).

يَبْرُلْدِي JAPRULDY: ИАПРҰЛДЫ: жапырылды.

«يَبْرُلْدِي يَبْرُلْدِي» Бір нең birge japruldy: Бір нең бірге иапрұлды - Бір зат бірдеңеге жапырылды». «تُون يَبْرُلْدِي» Ton japruldy: Тон иапрұлды - Тон жапырылды».

כ"ט
תמוז
תשס"ח

سِيم SYM СЫМ: سيم سمرق سым сымгак - Сым сымрак: тамақтың бір түрі. Пісірілген бас ұсақтап туралады да, дәм-тату, тұздық қосылып ыдыста араластырылады, оның үстіне ашыған қатық қосады. Ол сіңгеннен кейін желінеді. (Шігілше)

قوم KOM ҚОМ: ком; түйенің комы. Түйенің жабуы, ішіне сабан тығып тігеді. Етектері түйенің өркешіне дейін көтеріліп, бекітіледі. Осыны: «تقی قومی» Teye қомы: Teye қомы» дейді.

قوم KUM ҚҰМ: толқын; су толқыны.
Жырда былай деп жазған:

كلم قومی قبسا قلی تامغ اتار
كرسا اني باكا كشي سوز كا بتار

*Kөлүм қиты қопса қалы тамыг iter
Kөрсе аны билге киши сөзге пүтер:*

*Kөлүм құмы қопса қалы тамыг iter,
Kөрсе аны билге киши сөзге түтер –*

*Kөл толқыны тұрса егер, тамды итерер,
Kөрсе оны, білікті адам сөзге (шын) сенер!»*

(Егер, көлімнің толқыны көтерілсе, үйімді итеріп өрер; Ақылды-есті кісі оны көрсе, сөзіме шын сенер!)

نوم NOM НОМ: дін; шарифат.

«تنگری نومی» Tәңгі номы: Tәңрі номы – Tәңірдің діні, иә шарифаты» – деген сөз осыдан шық-

נאנאנאנאנאנאנא
אנאנאנאנאנאנאנא

* Град. (метеорол.) МК, МТW 212. Туркмен. Dolu. Турецк., азербайж. Dolu. Чагат, Toļu (Zam., 354). Алт. Тош ледь, наледь. Монг. Тошык». (Қараңыз: С.Е.МАЛОВ, Памятники древнетюркской письменности. М, 1951 Стр.432).

** Сабы: I. инструмент для обмазывания глиной, лопаточка. (МК III. 141). (ДТС, Стр.482).

* Жазба нұсқасында осылай келтірілген. Мысалға алынған сөздерге орай деп транскрипцияланды.

ፊደላዊ ጽሑፍ
ጽሑፍ

ԸՆԿՆՆԱԾՈՒ ԸԹՅՈՒՄ
ԽՆԱԿԵՆ

* Жазба, баспа нұсқаларында алғашқы әріп фатхамен жазылған. Есесіне екінші « ۋ — у» әрпі жазба нұсқада - сүкүндік, баспа нұсқада зәммәлық болып түскен. Транскрипцияда алғашқы әріпті зәммәмен алу барлық кейінгі басылымдарда қалыптасқан тұжырым. А.Е.

** «Asurtu бот. Чемерица (Veratrum). (МК Ш. 442)». (Қараңыз: ДТС, стр. 61); '«Чемерица' (Veratrum), род растений сем. мелантиевых (Melanthiaceae) порядка линейных». (Биологический энциклопедический словарь. М., 1989. стр. 771) «Чемерица - Тамырдері, өгізтіл. Көп жылдық шөптесін өсімдік туысы. Мал жесе уланады». (Х.Тілемісов, Е.Рамазанов. Ауыл шаруашылығы сөздігі. А., 1992, 408-бет).

КІТАП БІТТІ.

2-томға* түзетулер:

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. *Ақынжанов М.* Қазақтың тегі туралы. Алматы: Қазмембас, 1957.
2. *Арат Р.Р.* Құтадғу билиг. I. Метин. Истамбул, 1947.
3. *Әуезов М.* Шығармалар. Он екі томдық. Алматы: Жазушы, 1969. 11-т.
4. *Баласағунский Ю.* Наука быть счастливым. М.: Худ. лит., 1977.
5. *Баласағунский Ю.* Благодатное знание. М.: Наука, 1983.
6. Биологический энциклопедический словарь. М., 1989.
7. *Валитова А.А.* Юсуф Баласағунский и его Құтадғу билиг. М., 1951.
8. *Дербісалиев Ә.* Қазақ даласының жұлдыздары. Алматы: Рауан, 1995.
9. *Егеубаев А.* Ежелгі дәуірдегі қазақ әдебиетінің көркемдік жүйесі. Алматы, 1999.
10. *Егеубаев А.* Құлабыз. Алматы, 2001.
11. *Егеубаев А.* Идейно-художественное влияние поэмы “Құтадғу билиг” Юсуфа Баласағунского (XI в.) на развитие казахской литературы (вопросы традиции, поэтики и перевода). Автореферат канд. дисс. Алматы, 1989.
12. *Егеубаев А.* Кісілік кітабы. Алматы, 1998.
13. *Жолдасбеков М.* Асыл арналар. Алматы: Жазушы, 1990.
14. *Жүсіп Баласағұн.* Құтты білік (Көне түркі тілінен аударған және алғы сөзі мен түсініктерін жазған А.Егеубаев). Алматы: Жазушы, 1986.
15. *Жүсіп Баласағұн.* Құтты білік (Ауд. А.Қ.Егеубаев). Пекин: Ұлттар, 1989.
16. *Жүсіп Ыас Ыажиб.* Құтадғу билиг. Пекин: Ұлттар, 1984.
17. *Иванов С.Н.* О “Благодатном знании” Юсуфа Баласағунского. М., 1983.
18. История всемирной литературы. М.: Наука, 1985. Т.2.
19. *Келімбетов Н.* Қазақ әдебиетінің ежелгі дәуірі. Алматы: Мектеп, 1986.
20. *Келімбетов Н.* Көркемдік дәстүр жалғастығы: ежелгі түркі поэзиясы және қазақ әдебиеті бастаулары. Астана: Елорда, 2000.
21. *Кляшторный С.Г.* Эпоха “Құтадғу билиг”// Советская тюркология. 1970. №4.
22. *Кононов А.Н.* Поэма Юсуфа Баласағунского “Благодатное знание”. — В кн.: Баласағунский Ю. Благодатное знание. М., 1983.
23. *Малов С.Е.* Памятники древнетюркской литературы. М.-Л., 1951.
24. *Махмұт Қашқари.* Түрік сөздігі. (Диуани лұғат-ит-түрік): 3 томдық шығармалар жинағы/ Қазақ тіліне аударған, алғы сөзі мен ғылыми түсініктерін жазған А.Қ.Егеубай). Алматы: “ХАНТ”, 1997-1998.
25. *Ысқақов М.* Халық календары. Алматы, 1980.

* Бұл жерде 1997 жылғы басылымның 2-томы (А., “ХАНТ” баспасы) айтылып отыр.

РЕЗЮМЕ

Институт литературы и искусства им. М.О.Ауэзова Министерства образования и науки РК продолжает работу по подготовке и изданию очередных томов серии «Әдеби жәдігерлер» («Литературные памятники»), издаваемого в рамках Государственной программы «Мәдени мұра» («Культурное наследие»).

Четвертый том серии «Әдеби жәдігерлер» («Литературные памятники») является продолжением предыдущих томов знаменитого труда «Дивани лугатит-турк» («Словарь тюркских наречий») выдающегося тюркского ученого средневековья Махмуда Кашкари (1029-1101).

Этот том состоит из пяти разделов, в которых большое место отведено производным и непроизводным именам и глаголам. Причем глаголу как самой богатой и самобытной грамматической категории тюркских языков уделяется наибольшее внимание. Тюркские слова, приведенные в «Словаре» М.Кашкари, расположены в таком порядке: первое место отводится именам существительным, за которыми следуют глаголы. В каждом из подразделений, состоящем из соответствующих частей речи, слова расположены в зависимости от нарастания в них числа буквенных знаков – от двух до семи букв. Причем вначале приводятся слова, начинающиеся с *хамзы*, т.е. со слов, начинающихся с элифа.

М.Кашкари в своем «Словаре тюркских наречий» дал объяснение почти всем основным грамматическим категориям. При сравнении грамматических форм ученый отмечает общее и сопоставляет частные морфологические особенности тюркских языков, указывает на грамматические признаки, присущие лишь отдельным или нескольким племенным языкам. Рассматривая какую-либо форму в том или ином языке, он одновременно указывает на первоначальный облик данной формы, анализирует изменения, которым она подверглась, и устанавливает закономерности этих изменений.

Для воссоздания исторической перспективы ученый останавливается на древних фонетических и грамматических особенностях тюркских языков и путем сопоставления устанавливает сходство или отличие от них современных ему тюркских языков. Автор «Словаря» для сравнения языковых фактов по возможности использует прием группировки, объединяя племенные языки на основе определенных общих признаков и противопоставляя их языкам, характеризующимся отсутствием этих признаков.

В данном томе значение большинства слов объясняется и уточняется с помощью соответствующего иллюстративного материала, для чего широко используются пословицы и поговорки, дастаны, хикметы, крылатые выражения, песни, отрывки из произведений тюркских поэтов. Стихи, приведенные в «Словаре» в качестве иллюстраций, ярко отражают жизнь тюркских народов средневековья, их быт и нравы. Многообразные по содержанию и художественно-стилистическим особенностям, эти стихи являются свидетельством высокого развития художественного мышления их создателей.

К сожалению, М.Кашкари нигде не называет имен авторов стихов. Из текстов «Словаря» не ясно, пользовался ли ученый рукописями отдельных поэтов, или же приводил устные варианты, так как М.Кашкари всюду употребляет выражение: «поэт говорит» а не «поэт пишет». Несмотря на это, можно предположить, что при составлении словаря Махмудом Кашкари были использованы письменные источники, написанные арабским, руническим и другими древними шрифтами, получившими распространение у тюрков в IX-XI вв.

Наряду со стихами назидательного и лирического характера в «Словаре» приводятся прекрасные стихи, воспевающие мужество и благородство Афрасияба - Алп Эр Тунга – народного героя древнетюркской поэзии, оплакивающие его смерть. В «Словаре» содержится ряд четверостиший в форме *муназаре*, передающих спор между летом и зимою. Все это свидетельствует о том, что древняя поэзия тюрков была богата жанрами и отличалась высоким уровнем художественного развития.

Настоящий том подготовлен на основе последнего издания «Дивани лугатит-турк» М.Кашкари на казахском языке (1998, 3-том, перевод А.К.Егеубаева) и в соответствии с принципами издания серии «Әдеби жәдігерлер» без никаких изменений. При этом А.К.Егеубаев в некоторых страницах дает комментарии тюркским именам и глаголам, приводит свои домысли, эквиваленты перевода некоторых тюркских слов.

Объем тома - 37 п.л.

SUMMARY

M.O.Auezov Institute of Literature and Art, Ministry of Education and Science, Republic of Kazakhstan is continuing activities on preparation and publishing of the volumes of the Collection of Kazakh folklore “Babalar sozi” in hundred volumes, implemented within the framework of the State Program “Madeni mura” (“Cultural heritage”).

Volume four of the series of “Adebi zhadigerler” (“Literary monuments”) is a continuation of the previous volumes of the famous work “Divan lugat-it-turk” (“Dictionary of Turkic proverbs”) of the prominent Turkic scientist of the medieval period Makhmud Kashgari (1029-1101).

This volume includes five sections in which a big part is given to derivative and nonderivative names and verbs. Most attention is drawn to the verbs as they are the most rich and original grammatical category of Turkic languages. Turkic words presented in the “Dictionary” of M.Kashgari are arranged in such way: on the first place there are nouns, then verbs. In each subsection that includes corresponding parts of speech, words are situated depending on the increase of the number of letter signs- from two to seven letters. First there are words that begin with khamza i.e. words beginning with eliph.

M.Kashgari in his “Divan” gave explanation of almost all main grammatical categories. When the scientist compares grammar forms, he notes general features and compares particular morphologic features of Turkic languages, indicates the grammatical features typical for certain or several tribe languages. Considering any form in a certain language he simultaneously indicates to the initial look of the given form, analyses the changes that have occurred and determines regulations of those changes.

With the purpose of creating historical perspective the scientist considers ancient phonetic and grammar features of Turkic languages, and in comparison he determines similarity or difference of other Turkic languages that existed at that time. The author of “Dictionary” when comparing language factors uses the method of grouping, combining tribe languages based on certain common features and compares them with languages that are characterized by absence of those features.

In the volume, the meaning of the most words is explained and clarified by means of the appropriate illustrative material, sayings and proverbs, dastans, khikmets, pithy expressions, songs, fragments from the works of Turkic poets are widely used. Poems included into “Divan” as illustrations vividly reflect the life of Turkic peoples who lived during medieval period, their life and customs. Being diverse on the content and artistic-stylistic features those poems are testifying high level of artistic thinking of their creators. Unfortunately M.Kashgari doesn't mention any names of the authors of the poems. From the texts of “Divan” it is unclear if the scientist used manuscripts of certain poets or used oral versions, because everywhere M.Kashgari uses the expression: “poet says” but not “poet writes”. Despite this fact, it can be assumed that Makhmud Kashgari used written sources in Arabic, runic and other ancient scripts that were spread in Turkic peoples in IX-XI centuries.

Alongside with poems with edifying and lyric character the “Divan” includes beautiful poems about courage and noble character of Afrasiyab – Alp Er Tunga-folk hero of ancient Turkic poetry mourning his death. The “Divan” includes a number of quatrains in form of munazar that describe a dispute between summer and winter. All this testifies that ancient poetry of Turkic peoples was rich in genres and had high level of artistic development.

This volume is prepared on the basis of the last edition of M.Kashgari's “Divani lugat-it-turk” in Kazakh language (1998, volume 3, translation of A.K.Egeubayev) and in accordance with the principles of publishing the series of “Adebi zhadigerler” without any changes. A.K.Egeubayev provides comments of Turkic names and verbs on several pages, presents his arguments, equivalents of translation of some Turkic words.

Volume –37 pp.

МАЗМҰНЫ

Диуани лұғат-ит-түрк *Бісіллә-һір-Рахманір-Рахим!*

Мисал кітабы *Бісіллә-һір-Рахманір-Рахим!*

Мисал есімдер кітабы.....	12
Мисал етістіктер кітабы	83

Үш әріпті сөздер кітабы *Бісіллә-һір-Рахманір-Рахим!*

Үш әріпті сөздер кітабы	170
Менқұс етістіктер кітабы	246

Төрт әріпті сөздер кітабы *Бісіллә-һір-Рахманір-Рахим!*

Екі әріпті есімдерден жасалған төрт әріптілер кітабы. Есімдер бөлімі.....	286
Төрт әріпті етістіктер кітабы	330

Ғұнналлылар кітабы *Бісіллә-һір-Рахманір-Рахим!*

Ғұнналлылар кітабы. Есімдер бөлімі.....	480
Ғұнналлы етістіктер кітабы	521

Сүкүндік сөздер кітабы *Бісіллә-һір-Рахманір-Рахим!*

Екі сүкүн бір жерде келген сөздер кітабы. Есімдер бөлімі.....	554
Бұл бөлімнің етістіктері	560
Пайдаланылған әдебиеттер.....	601
Резюме.....	602
Summary	604

Ғылыми басылым

ӘДЕБИ ЖӘДІГЕРЛЕР

Махмұт Қашқари

ТҮРІК СӨЗДІГІ

Көне түркі тілінен аударып,
алғы сөзі мен түсініктерін жазған

А.Қ.Егеубаев

*Редакторы Р.Б.Асанбай
Техникалық редакторы Г.Ә.Сәбитова
Көркемдеуші редакторы С.Бахретдинов
Компьютерде беттеген Ә. Молдахметова*

Баспаға Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің
№ 0000082 мемлекеттік лицензиясы 2005 жылы 11 қаңтарда берілген

ИБ №24

Басуға 29.10.07 ж. Қол қойылды. Пішімі 60x90^{1/16}. Офсеттік басылыс. Офсеттік қағаз. Әріп түрі
“Times New Roman”. Шартты баспа табағы 38. Есептік баспа табағы 37. Таралымы 3000 дана.

“Таймас” баспа үйі” ЖШС. 050026, Алматы қаласы, Ғ.Мұратбаев көшесі, 61-үй
Тел./факс 234-18-45, тел.: 234-18-46, 234-18-47, 234-18-48